

Наталія Лазаренко
(Слов'янськ, Україна)

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВ'ЯЗАННЯ ЗАВДАНЬ У ФОРМУВАННІ ХАРАКТЕРНИХ РИС КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТЬОГО ДИЗАЙНЕРА, ГОТОВОГО ДО ВИКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний етап розвитку суспільства вимагає формування особистості, в якій гармонійно поєднується здатність до критичного мислення, ґрунтовні знання, бажання удосконалювати їх, оперативні вміння та навички. Поява нових технологій навчання у вищій школі зумовлене соціально-економічними змінами в нашому суспільстві, розвитком ринкових відносин. Ринкові умови вимагають професійної мобільності, високої компетентності, низки особистісних якостей. Метою освітнього процесу уже не виступає процес передачі знань, умінь та навичок, - метою стає формування цілісного, висококваліфікованого, конкурентоспроможного фахівця.

Проблема формування креативності, зокрема креативної уяви та мислення ще здавна цікавила вчених, але досі вона ще досконало не досліджена, особливо, якщо мова йдеться про підготовку фахівців-дизайнерів. Нового відтінку набувають характерні риси креативності майбутнього дизайнера, готового до викладацької діяльності, які сформовані в процесі навчання. Це означає досягти перетворення потенційної (природженої) творчої активності в актуальну (набуту) творчу активність. Саме вона відіграє одну із важливих ролей в професійній діяльності дизайнерів. Досягнення творчого рівня розвитку особистості можна вважати найвищим результатом будь-якої педагогічної технології. Побудова змісту процесу формування креативності майбутнього дизайнера, готового до викладацької діяльності повинна регламентуватись сукупністю науково обґрунтованих способів організації і здійснення педагогічної діяльності, які спрямовані на оптимізацію навчання.

Коваленко О.Е., Брюханова Н.О., Корольова Н.В., Шматков Є.В. [1]

розуміють поняття технології навчання як науку техніки освіти або одержання системи знань із предмету. Такі автори, як Бабанський Ю.К., Сибірська М.П., Лозова В.І., вважають, що «педагогічні технології» ширше, ніж поняття «технології навчання», оскільки вони містять і технологію виховання, і технологію навчання. Сучасні технології навчання у вищому навчальному закладі зорієнтовані на створення умов для самовираження і саморозвитку студента.

Дослідженням проблем продуктивного мислення у західноєвропейській та американській психології займалися Дж. Гілфорд, В. Келлер, Н. Майер, П.Е. Торранс, В. Франкл, Е. Фром та інші, у вітчизняній психології цей напрямок представлений у працях О. Брушлинського, З. Калмикової, Б. Кедрова, Я. Пономарьова, С. Рубінштейна та багатьох інших. За сучасних умов поняття "креативність" активно використовується в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних авторів (В. Дружинін, Л. Єрмолаєва-Томіна, М. Козленко, М. Лещенко, О. Лук, А. Маслоу, О. Матюшкін, В. Моляко, В. Петухов, К. Тошина та ін.) [2].

Аналіз останніх досліджень таких вчених, як: Г.Айзенк, А.Алейніков, М.Бердяєв, Д.Богоявленська, Л.Виготський, В.Лернер, А.Маслоу, О.Моляко, А.Полякова, Я.Пономарьов, В.Рибалко, В.Семиченко, С.Сисоєва, Р.Штайнер, Е.Фромм, Б.Юсов та інших дає змогу стверджувати, що креативність розглядається ними як основа, психологічний механізм, що зумовлює творчу активність людини для самоактуалізації та творчої самореалізації у різних видах життєдіяльності і як передумова для будь-якої творчої діяльності, вмотивованої прагненням індивідуума до самоствердження. Отже, креативність є характерною ознакою творчої особистості, спроможної реалізувати свій творчий потенціал за власною ініціативою і з вибором відповідних засобів.

Звертаючи увагу на вище сказане перед нами стає завдання розглянути напрями розвитку креативності, які формують характерні ознаки творчої та

креативної особистості, які їх відрізняють один від одного.

Досягнення творчого рівня розвитку особистості можна вважати найвищим результатом використання будь-якої педагогічної технології. Це безпосередньо стосується креативних педагогічних технологій, для результативності застосування яких необхідно створити творче середовище, атмосферу пошуку нового, в умовах якої студенти могли б заглибитися у творчу діяльність, піддавати сумнівам сталі істини. Виникнення подібної атмосфери можливе лише завдяки збалансованості функцій того, хто навчає, і того, хто навчається. У процесі застосування креативних педагогічних технологій важливим є дотримання наступних принципів:

1. викладач – не просто "носій" інформації, а помічник у становленні та розвитку особистості студента;
2. процес засвоєння знань повинен бути організованим у різноманітних формах пошукової розумової діяльності як продуктивний творчий процес;
3. орієнтація не на індивідуальні, а на групові форми взаємовпливу, міжособистісних відносин та спілкування.

Не кожному особистістю варто вважати творчою особистістю або творцем. Подібна позиція пов'язана з іншим розумінням природи творчості. Тут крім незапрограмованого процесу створення нового, береться до уваги цінність нового результату. Він повинен бути загальнозначущим, хоча його масштаб може бути різним. Важливою рисою творця є сильна і стійка потреба у творчості. Творча особистість не може жити без творчості, вона бачить у ній головну мету і основний зміст свого життя [3].

Однією з найголовніших задач особистісного підходу є задача формування у людини позитивної «Я-концепції», що включає в себе якості, характеризуючи «Я-особистість»: самоусвідомлення, самооцінку, самоповагу, самовпевненість, самостійність. Це пов'язано з процесами рефлексії, самоорганізації, саморегуляції, самовизначення, самореалізації, самоствердження [4].

Якість підготовки фахівця в сучасних умовах визначається не стільки рівнем його знань, скільки його професійно-творчим потенціалом, тобто тим, наскільки він сформувався як творча особистість. Досягнення результатів у формуванні творчої особистості майбутнього дизайнера під час його навчання у вищому навчальному закладі не може бути вирішено без цілеспрямованих та систематичних завдань. І ці завдання мають бути спрямовані, насамперед, на формування та розвиток мотивації до творчості, а саме потреби особистості у творчій самореалізації.

Тут мова йде не просто про просте «видумування» завдань по аналогії, а передусім мається на увазі формування здатності самостійно знаходити рішення завдань, які не зустрічались раніше, самостійне «відкриття» нових способів дій [5].

Тому в майбутнього дизайнера, готового до викладацької діяльності, повинні бути розвинуті креативні здібності, за якими працює програма розвиваючого навчання, завданням якого є - не донести, пояснити і показати тим, кого навчають, а організувати спільний пошук розв'язання завдання, який виникає перед ними.

Здатність виявляти безліч дивних властивостей у нових предметів, прагнення до пізнання нового, винаходів, творчості формується в особистості за допомогою логічного мислення розв'язувати завдання в ситуаціях, обробляти інформацію, швидко знаходити правильні відповіді. Залежать вони від рівня розвитку інтелекту, його комбінаторних властивостей - здатності виявляти зв'язки, відношення та закономірності, комбінувати елементи проблемної ситуації і власних знань, а також процесуальних властивостей інтелекту (операцій, прийомів і стратегій інтелектуальної діяльності). Такі особистості мають широку сферу інтересів у різних галузях, що впливає на розвиток їх професійних якостей.

Розв'язання завдань для легкої генерації великої кількості ідей, варіантів рішення задач, для яких є орієнтир на виявлення факторів і напрямків

розвитку знаходження незвичайних, нестандартних, найчастіше навіть унікальних прийомів і методів розпочинається тоді, коли того, кого навчають на основі знань і вмінь, отриманих в процесі навчання, усвідомлює нестачу існуючих знань для вирішення конкретної проблеми. Необхідно створювати саме такі ситуації, котрі сприяють самостійному пошуку знань, розвивають ініціативу, звернення до додаткових джерел інформації, формують самостійність.

Розвинене уявлення становиться характерним тим особистостям, які здатні виконувати пошукові навчальні завдання, для розв'язання яких недостатньо знати певні схеми, алгоритми, інструкції, зразки. Завдяки таким завданням розвиваються кмітливість і наполегливість, нестандартність мислення, вміння аналізувати й узагальнювати, моделювати і конструювати, також формується пошуково-перетворюючий стиль мислення та його швидкість.

Параметр швидкості є дуже важливим, оскільки вловлює і фіксує власне дивергентні ідеї. Наступним за значенням параметром є оригінальність. Якщо виходити із базових уявлень про креативність, то власне оригінальність потрібно трактувати як центральний параметр, оскільки продукування нових ідей (критерій новизни) є базовою ознакою креативного мислення. Тобто наявність нових (оригінальних) ідей потрібно розглядати як необхідну умову дивергентного мислення. Але оригінальність є багатообразною. Це визнає і сам Гілфорд, ведучи мову про генерування за допомогою дивергентного мислення нових, але не обов'язково розумних, а також штучних ідей. З огляду на це деякі вчені вважають, що оригінальні ідеї не можна розглядати окремо від їх корисності, тому що не можна буде відокремити креативні ідеї від ексцентричних чи шизофренічних, які також можуть бути оригінальними, але неефективними [6].

Для більш повного формування відчуття витонченості ідеї на всіх етапах виконання завдань необхідно використовувати різноманітні види

стимулюючої допомоги, направлені на творче, самостійне рішення, на оригінальність у відборі характерних деталей, на різноманітність варіацій композиційного пошуку і різних засобів виконання творчої задачі. При задумі дизайнерського рішення, для того, щоб підвищити впевненість в його успішності, найбільш ефективними є такі завдання, як “питання-роздуми” чи “питання-сумніви”. Таким чином підвищується гнучкість мислення, сміливість в рішеннях та самостійне їх приймання.

Погляд на креативність як універсальну рису дизайнера, зокрема, майбутнього педагога, завданням якого є активізація творчого потенціалу вихованців, передбачає визначення розуміння творчості [5].

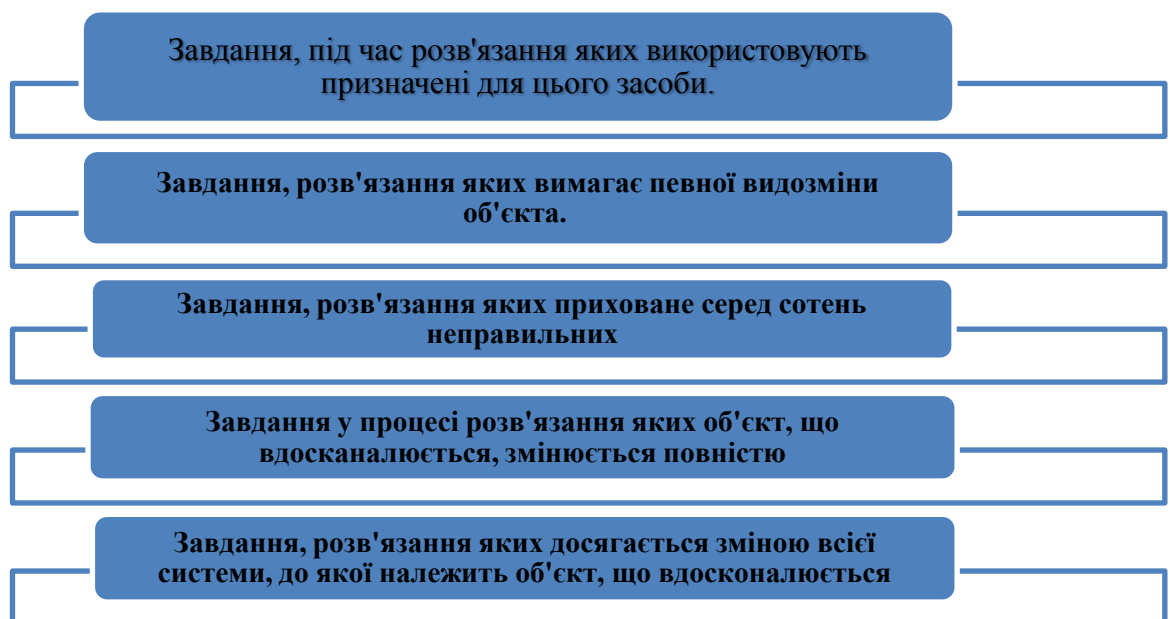
Мал.1. Напрями розвитку та формування креативної особистості, її творчого потенціалу

У контексті нашого наукового дослідження, в процесі формування креативності в майбутнього дизайнера нами визначено напрями розвитку та формування креативної особистості, її творчого потенціалу [мал.1.], які доповнюють один одного, надають змогу визначити основні цінності, що мають стати основою процесу формування креативності особистості.

Зокрема, представники першого напрямку К. Роджерс, Л. Виготський, Г.

Сміт, П. Торранс, Н. Вишнякова пропонують формування креативних здібностей особистості за допомогою забезпечення певних умов, тобто формування креативного освітнього середовища, необхідного для забезпечення позитивного результату процесу формування креативності особистості у вищому навчальному закладі.

Другий і третій напрями формування креативності студентів у науковій теорії означено як використання в навчально-виховному процесі творчих проблемних завдань та креативної техніки, методики, технології. Ці напрями зумовлені проблемою, яку варто розв'язати за допомогою творчої стратегії і яка (проблема) є певним поштовхом до продукування креативних ідей та вияву креативних здібностей у процесі професійного навчання. Яскравими представниками цього напрямку, що проводили дослідження, присвячені тренуванню креативних якостей та здібностей особистості, були Ю. Дері, Б. Олмо, В. Моляко, Т. Третяк, М. Посталюк, Л. Хаскелі, В. Шевченко.

Мал. 2. Рівні творчих завдань за теорією Г. Альтшуллера

За теорією Альтшуллера розв'язання завдань ефективно сприяє розвитку творчості загалом і творчості особистості зокрема. У всій сукупності творчих завдань було виокремлено п'ять їх рівнів (мал. 2.). Ефективним прийомом

розв'язання творчих завдань є переведення їх з вищих рівнів на нижчі. Для цього слід навчитися швидко звужувати пошукове поле, перетворюючи «складне» завдання на «просте». Здатність розв'язувати творчі завдання можна і потрібно розвивати через навчання. Якщо, наприклад, завдання четвертого чи п'ятого рівнів, послуговуючись спеціальними прийомами, перевести на перший або другий рівень, то далі спрацює звичайний для такої ситуації механізм їх розв'язання.

Виконання завдань першого рівня приводить до позитивного результату в тому випадку, якщо пропонується теоретичний напрямок формування креативності студента. Студентам пропонуються творчі проблемні завдання, що формують креативне мислення, у межах однієї вузької теми. Рішення обирається з кількох загальноприйнятих і очевидних варіантів. Авжеж сам об'єкт в процесі його виготовлення залишається без змін.

Для виконання завдань другого рівня пропонуються десятки варіантів його виконання, а студенту доводиться обрати оптимальний, враховуючи особисті здібності. Розв'язання таких завдань пов'язане лише з однією технікою виконання виробу. У цьому напрямку формування креативних здібностей використовуються проблемні завдання та креативні техніки, методики та ігрові технології. У науковій теорії це є методичний напрямок.

Рішенням для розв'язання третього рівня завдань знаходиться в прийомах різних технік виконання виробу. При цьому створюються сприятливі умови для стимулювання творчого потенціалу, що формує в особистості переконання у необхідності нестандартного рішення. На цьому ґрунтується особистісно-професійний напрямок формування креативності майбутнього дизайнера.

В процесі виконання четвертого рівня завдань виконується творча стратегія, яка поштовхує до продуктивного креативного рішення. При цьому можна згрупувати напрями теоретичний і методичний, методичний і особистісно-професійний, теоретичний і особистісно-професійний тощо. В

кожному випадку дизайнерське рішення відмінюється одне від одного і треба обирати оптимальне. Часто це рішення розглядається з наукової точки зору.

Завдання п'ятого рівня виконується методом проб і помилок у виконанні їх включаються більшість характерних рис особистості, зростають професійні якості, тому що у їх розв'язанні грають роль всі напрями розвитку та формування креативної особистості, її творчого потенціалу Здебільшого засоби розв'язання завдань цього рівня знаходяться за межами тогочасних можливостей науки. Тому традиційно розв'язанню винахідницького завдання передую наукове відкриття.

Творча особистість бачить результати, які становлять принципову новизну. Суть креативності як психологічної властивості полягає в інтелектуальній активності й чутливості до побічних продуктів діяльності (таб.1).

Таблиця 1.

Характерні ознаки творчої та креативної особистості, які їх відрізняють один від одного

Творче мислення	Креативне мислення
Тенденція до ускладнення вимог задачі	Виявлення сміливості в прийнятті рішень, пропонуванні власних способів розв'язування завдань
Прагнення йти шляхом поглиблення складності	Тенденція до самостійного приймання рішення з ускладнення вимог задачі студенти самі здійснюють активний пошук відповіді
Уявлення про об'єкт чітке, спрямоване на пошук ідеального кінцевого варіанта	Пошуково-перетворюючий стиль мислення, студент сам приходить до нових висновків
Уявлення про об'єкт «об'ємне». Охоплює одночасно його підсистему й надсистему, до яких він належить	Відчуття витонченості ідеї, почуття задоволення від вивчення нових ідей і підходів, уявлення про об'єкт різностороннє

Об'єкт бачиться в історичному розвитку: у минулому, сьогодні й майбутньому, якщо буде збережена лінія розвитку	Гнучкість мислення, прагнення легковажним ставленням до ідей, планів та рішень
Легко піддається змінам у просторі й часі	Розвинене уявлення, виявляють стійкий інтерес до виконання завдань творчого характеру, готові використовувати творчий підхід, коли він найбільше необхідний для вирішення проблемних завдань
Пам'ять підказує далекі (а тому сильні) аналогії, причому запас інформації постійно поповнюється за рахунок добору принципів, прийомів, но для вирішення завдань потрібен час подумати	У пам'яті виникають яскраві аналогії, відкритість розуму підказує напрямок виконання проблемного завдання, швидкість мислення
Бар'єр спеціалізації постійно руйнується, з часом стає все вищим	Готовність враховувати альтернативні точки зору, сили долати перешкоди на шляху до результату діяльності, добросовісне ставлення до творчої роботи
Мислення стає все більш керованим: дослідник оцінює розвиток мислення, відхиляє невдалі варіанти	Стимул до певної аналітико-синтетичної діяльності, аналізу результатів дослідів, рівень управління мисленням зростає високо, легко здійснює розумові експерименти

Педагогічні технології займають проміжне місце між теорією і практикою. Своєю появою вони зобов'язані необхідністю розв'язання складних педагогічних задач, що передбачає інструментальне систематизування способів і засобів педагогічного управління навчальним процесом [7].

Отже використання новітніх педагогічних технологій розв'язання завдань в процесі підготовки майбутнього дизайнера, готового до викладацької діяльності буде сприяти якісному, логічно-структурованому формуванню характерних рис креативності фахівця, теоретичному розумінню і осмисленню, що веде до розвитку дивергентного мислення і навичок його

практичного застосування. Це дозволить по-новому сформулювати уявлення про майбутню професійну діяльність дизайнера-педагога.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Антонова О. Є. Педагогічна креативність у структурі педагогічної обдарованості вчителя // *Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. / Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки: В 2-х ч. – Київ-Вінниця, 2011. – Вип. 69. Ч. 2. – С. 11-17.*
2. Павлюк Р.О. Креативність як складова частина професійної підготовки майбутніх учителів [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.rusnauka.com/16_NPM_2007/Pedagogica/22154.doc.htm.
3. Теорія і технологія розв'язання педагогічних задач : навч. посіб. / Л. О. Мільто — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. — 156 с.
4. Лазаренко Н.Ю. Розвиток креативності майбутніх дизайнерів в їх викладацької діяльності / Н.Ю. Лазаренко / *Науковий часопис. Серія №5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Випуск 51 : збірник наукових праць. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – С. 167-174*
5. Швед Марія, Довгань Марія Розвиток творчого мислення як важлива складова формування творчої особистості / Марія Швед, Марія Довгань / *Вісник. Ун-ту Серія педагогічна Львів 2008. Вип 23. С. 31–37 [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.lnu.edu.ua/Pedagogika/periodic/visnyk/23/05_shved_dovhan.pdf*
6. Коваленко О.Е., Брюханова Н.О., Корольова Н.В., Шматков Є.В. *Методика професійного навчання: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів інженерно-педагогічних спеціальностей. – Харків: ВПП «Контраст», 2008. – 488 с.*
7. Латыпов Н. *Минута на размышление. Основы интеллектуального тренинга. – СПб: Питер, 2005. – 336 с.*